

УДК 343.114

Н. В. Кіцен

СИСТЕМА ЗАГАЛЬНИХ УМОВ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Постановка проблеми. В умовах перебудови судової системи України важливе значення має вдосконалення системи перевірки судових рішень, які не набрали законної сили. Натепер у новому КПК України 2012 р. передбачено лише одну форму перевірки судових рішень, які не набрали законної сили, – апеляційне провадження. Апеляційне провадження з перевірки судових рішень, які не набрали законної сили, характеризується наявністю загальних умов, які є проявом кримінально-процесуальної форми і визначають вимоги до здійснення процесуальних дій, які є загальними умовами щодо провадження з перевірки вироків, ухвал суду в апеляційному провадженні, у доктрині наявні лише фрагментарні, несистематизовані дослідження цієї проблематики, а аналіз відповідних загальних умов на основі положень нового КПК України ще не проводився.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Окремим питанням поняття та систематизації тих умов (положень, рис), які характеризують провадження щодо судових рішень, які не набрали законної сили, присвячені дослідження таких вчених, як І.Ф. Афанасьєв, Б.Г. Бардамов, С.І. Беззубов, Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, М.М. Гродзінський, В.Б. Калмиков, Л.С. Кульчак, Е.Ф. Куцова, О.І. Лагодіна, Н.В. Лантух, Л.М. Лобойко, В.І. Маринів, Є.Г. Мартинчик, І.Ю. Мірошников, Я.О. Мотовіловкер, Г.М. Омеляненко, І.Д. Перлов, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова та інші. Однак у науковій літературі в даний час відсутні фундаментальні дослідження системи загальних умов апеляційного провадження в контексті нового КПК України 2012 р.

Метою даної статті є конституювання системи загальних умов апеляційного провадження (за КПК 1960 р. та КПК 2012 р.).

Виклад основного матеріалу. В українській та російській юридичній доктрині активно досліджуються загальні риси апеляційного провадження, що пов'язано з відносно недавнім відновленням апеляційної форми перевірки судових рішень.

Слід указати на виділення широкого кола рис апеляційного провадження в російській юридичній доктрині.

Так, С.І. Беззубов зазначає, що до системи загальних властивостей апеляції входить таке: 1) межі апеляційної перевірки справи судом другої інстанції обмежуються предметом скарг, подання, поданих сторонами; 2) заборона повороту до гіршого (*reformatio in pejus*); 3) свобода оскарження рішення мирового судді, що не набрало законної сили; 4) одночасна перевірка законності й обґрунтованості рішень мирового судді, які не набрали законної сили, в ході апеляційного перегляду; 5) інстанційність внесення апеляційної скарги; 6) право подання апеляційної скарги рідною мовою; 7) право підсудного бути вислуханим в апеляційній інстанції [1, с. 75]. На його думку, всі загальні властивості апеляції поширюються як на відповідну стадію кримінального процесу, так і на однойменний засіб перевірки законності, обґрунтованості рішень мирового судді, які не набрали законної сили [1, с. 74].

Не всі із цих положень відображають специфіку апеляційного провадження. Інстанційність внесення апеляційної скарги характерна для деволютивного порядку оскарження не лише у кримінальному процесі; крім того, її, як уявляється, можна розглядати як гарантію свободи оскарження судового рішення, яке не набрало законної сили. Право підсудного бути вислуханим в апеляційній інстанції є елементом більш широкого за змістом положення про забезпечення прав сторін під час перевірки справи вищим судом.

На думку О.М. Палієвої, можна виокремити такі найбільш характерні риси стадії апеляційного провадження: 1) сутність апеляції полягає в тому, що суд апеляційної інстанції вирішує справу по суті за правилами провадження в суді першої інстанції; 2) завданням апеляції є перевірка законності, обґрунтованості та справедливості вироку й постанови мирового судді; 3) об'єктом апеляції є вирок і постанова мирового судді; 4) приводом до перевірки є апеляційна скарга (подання), до форми та змісту якої закон пред'являє певні вимоги; 5) в ході судового слідства безпосередньо досліджуються докази, в тому числі й інші матеріали, подані до суду апеляційної інстанції; 6) справа підлягає повному перегляду по суті, у зв'язку із цим допускається постановлення нового судового рішення; поворот до погіршення становища засудженого допустимий за скаргою потерпілого, приватного обвинувача або їх представників, а також за поданням прокурора; 8) ревізійні засади перегляду судових рішень можливі щодо інших осіб у бік покращення становища засуджених або виправданих; 9) встановлено строк початку розгляду скарги або подання [2, с. 21–22].

Складно погодитися з тим, що характерною рисою стадії апеляційного провадження є її завдання, оскільки завдання стадії є ознакою будь-якої стадії як елемента кримінального провадження, а не її основною рисою. Наявність приводу для перегляду справи у вигляді письмового звернення є властивістю не лише апеляційного, але й інших проваджень із перевірки судових рішень. Строк початку розгляду скарги або подання, як уявляється, також не може бути визнаний характерною рисою апеляційного провадження, оскільки не відображає сутності апеляційного провадження; строки є однією з ознак стадії, а не її основною рисою.

Як зазначає О.П. Рижаків, основними рисами апеляційної інстанції є такі: свобода оскарження; суворо визначена форма приводу для початку апеляційного провадження; перевірка законності й обґрунтованості вироку (постанови); можливість проведення в апеляційній інстанції судових дій та подання додаткових матеріалів; недопустимість розгляду апеляційною інстанцією нових вимог; широкі повноваження апеляційної інстанції [3, с. 442–443]. О.П. Рижаківим нечітко визначено обмеження розгляду справи в апеляційній інстанції. Щодо суворо визначеної форми приводу для початку апеляційного провадження, то це положення не відображає сутності саме апеляційного провадження, оскільки наявність приводу для перегляду справи у вигляді письмового звернення є властивістю не лише апеляційного, але й інших проваджень із перевірки судових рішень.

Як зазначає Н.Г. Муратова, загальними умовами апеляційного провадження можуть бути такі демократичні засади, як змагальність, принцип вільної оцінки доказів у дослідженні обставин справи; рівність прав апеляційного суду та суду

першої інстанції під час дослідження доказів; рішення апеляційним судом приймається самостійно без повернення справи на новий судовий розгляд; апеляційний суд визнає такими, що не мають юридичної сили, докази, отримані з порушенням закону [4, с. 294–295]. Як уявляється, ці положення складно визначити як загальні умови апеляційного провадження. Змагальність та принцип вільної оцінки доказів є принципами кримінального процесу, що, на думку автора, виключає можливість їх визначення як загальних умов апеляційного провадження. Щодо інших сформульованих положень, то вони відображають властивості апеляційного провадження як форми перевірки судових рішень, а не загальні умови цього провадження.

Українська юридична доктрина також сформулювала підходи до визначення системи рис апеляційного провадження [5, с. 281–283; 6, с. 445–447; 7, с. 18–19; 8, с. 521–522; 9, с. 447; 10, с. 189; 11, с. 515; 12, с. 330–331].

Аналіз викладених підходів щодо рис апеляційного провадження викликає сумніви щодо можливості конституювання окремих із них саме як рис (властивостей) апеляційного провадження.

Внутрішньо суперечливим є положення про «всебічність перевірки справи в межах апеляційної скарги чи подання» [5, с. 282], оскільки якщо справа перевіряється в межах апеляційної скарги, то ця перевірка вже не є всебічною. За новим КПК 2012 р. також відсутня всебічність перевірки судом апеляційної інстанції.

Неточним є твердження О.В. Острогляд [7, с. 18–19], що апеляційна інстанція розглядає справу по суті, що тягне за собою можливість постановлення нею нового рішення, яке повністю чи частково змінює вирок суду першої інстанції, оскільки розгляд апеляційним судом справи по суті із проведенням свого судового слідства не є необхідним в усіх випадках, а є можливим, якщо апеляційний суд визнає необхідність проведення судового слідства. Складно погодитись і з тим, що апеляційний перегляд поєднує в собі розгляд справи по суті та касаційне провадження (оскільки є переглядом рішень місцевих судів), тому що класичне касаційне провадження не пов'язане з переглядом рішень місцевих судів. Уточнення потребує й положення, що апеляційний суд перевіряє юридичну і фактичну сторони справи в тому ж обсязі, що й суд першої інстанції, оскільки воно суперечить нормам ст. 365 КПК 1960 р. щодо обсягу перевірки справи апеляційним судом. У новому КПК України 2012 р. передбачено, що суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги (ч. 1 ст. 404).

Не відображає сутності апеляційного провадження положення про те, що в апеляційних скаргах та апеляційному поданні прокурора повинно вказуватися, в чому неправильність судового рішення, доводи на їх обґрунтування [6, с. 446]. Ці положення є нормативними вимогами до змісту скарги (ст. 350 КПК 1960 р. передбачає, що апеляція повинна містити вказівку на те, в чому полягає незаконність вироку, ухвали, постанови та доводи на її обґрунтування; КПК 2012 р. у п. 4 ч. 2 ст. 396 зобов'язує апелянта вказати свої вимоги та їх обґрунтування із зазначенням того, в чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення), а не характерною рисою (властивістю) апеляційного провадження.

Недостатньо обґрунтованим є й віднесення до характерних рис апеляційного провадження положення про «недопустимість встановлення й доказування фак-

тів, які не встановлені та не доведені судом першої інстанції» [9, с. 447]. Це суперечить нормативним приписам КПК 1960 р., адже відповідно до ч. 3 ст. 358 апеляційний суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково, коли є підстави вважати, що судове слідство судом першої інстанції було проведено неповно чи однобічно. Тобто апеляційний суд може проводити судове слідство якраз у випадку неповноти судового слідства, а також приймати нові матеріали для усунення цієї неповноти. КПК 2012 р. передбачає, що за клопотанням учасників судового провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, що вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями, та може дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, виключно якщо про дослідження таких доказів учасники судового провадження заявляли клопотання під час розгляду в суді першої інстанції або якщо вони стали відомі після ухвалення судового рішення, що оскаржується (ч. 3 ст. 404 КПК).

Складно погодитися з виокремленням такої основної риси апеляційного провадження як можливість оскарження судового рішення лише в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції [12, с. 330]. Складно стверджувати про «вимоги» обвинуваченого (підсудного), неповнолітнього. Таким чином, це положення характеризує межі оскарження лише окремих апелянтів. У новому КПК 2012 р. це обмеження стосується лише потерпілого.

Можливість апеляційного суду у випадках, зазначених у законі, постановити свій вирок (лише обвинувальний) чи постанову, повністю замінивши вирок або постанову суду першої інстанції, з безпосереднім погіршенням у такий спосіб становища підсудного (ст. 378 КПК 1960 р.; аналогічне за змістом положення закріплено у ч. 1 ст. 420 КПК 2012 р. – суд апеляційної інстанції скасовує вирок суду першої інстанції і ухвалює свій вирок у таких випадках: 1) необхідності застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення чи збільшення обсягу обвинувачення; 2) необхідності застосування більш суворого покарання; 3) скасування необґрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції; 4) неправильного звільнення обвинуваченого від відбування покарання), відноситься до такої загальної умови як широкі повноваження суду апеляційної інстанції.

Останнім часом у літературі висловлюються сумніви щодо дії під час перегляду судових рішень положення про «недопустимість повороту до гіршого» (*ne reformatio in pejus*) [13, с. 57, 48; 14, с. 453]. Автором підтримується точка зору, що недопустимість повороту до гіршого реалізується й в апеляційному, й у касаційному провадженні, проте ступінь її реалізації проявляється по-різному [15]. Це підтверджують і положення ст. 421 КПК 2012 р.: формулюючи цю загальну умову апеляційного провадження – «недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого», КПК 2012 р. передбачає, що обвинувальний вирок, ухвалений судом першої інстанції, може бути скасований у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від відбування покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню, або в інших випадках, коли це погіршує становище обвинуваченого, лише у разі, якщо із цих підстав апеляційну скаргу

подали прокурор, потерпілий чи його представник. Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої інстанції, може бути скасований лише у разі, якщо апеляційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник, а також на підставі апеляційної скарги обвинуваченого, його захисника з мотивів і підстав виправдання. Ухвала суду першої інстанції про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру може бути скасована у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, та суворіший вид примусових заходів медичного чи виховного характеру лише в разі, якщо із цих підстав апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник. Ухвала суду першої інстанції про відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру та закриття кримінального провадження щодо неосудного або неповнолітнього з тих мотивів, що вони не вчинили діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність, може бути скасована лише у разі, якщо із цих підстав апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник. Ухвала суду першої інстанції може бути скасована з метою погіршення становища особи, щодо якої вона постановлена, лише у разі, якщо із цих підстав апеляційну скаргу подали прокурор, потерпілий чи його представник.

Відповідно до ст. 409 КПК України 2012 р. підставами для скасування або зміни судового рішення під час розгляду справи в суді апеляційної інстанції є таке: неповнота судового розгляду; невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого; це вказує на те, що предметом апеляційної перевірки можуть бути такі властивості судового рішення, як законність, обґрунтованість та справедливість. Однак ст. 394 КПК 2012 р. встановлює певні обмеження апеляційного оскарження окремих судових рішень: вироку суду, ухваленого за результатами спрощеного провадження; судового рішення, ухваленого під час застосування скороченого судового слідства (ч. 3 ст. 349 КПК); вироку суду на підставі угоди про примирення; вироку суду на підставі угоди; це, відповідно, обмежує предмет й апеляційної перевірки цих судових рішень.

За КПК 1960 р. до системи загальних умов перевірки судових рішень, які не набрали законної сили, було віднесено наступне: 1) свободу оскарження судових рішень, які не набрали законної сили; 2) предмет апеляційної та касаційної перевірки; 3) обсяг перевірки вироків, постанов, ухвал суду, які не набрали законної сили; 4) недопустимість «повороту до гіршого» під час перевірки вироків, постанов, ухвал суду, які не набрали законної сили; 5) забезпечення прав осіб, які беруть участь під час перевірки вироків, постанов, ухвал суду, що не набрали законної сили; 6) можливість прийняття та витребування нових матеріалів вищим судом; 7) широкі повноваження суду апеляційної та касаційної інстанцій [16, с. 10].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З урахуванням вищевикладених доводів та нової нормативної регламентації систе-

ми перевірки судових рішень, що не набрали законної сили, до загальних умов апеляційного провадження (за КПК України 2012 р.) можна віднести такі: 1) свобода оскарження судового рішення, що не набрало законної сили; 2) законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення як предмет апеляційної перевірки; 3) межі апеляційного перегляду; 4) можливість безпосереднього дослідження доказів; 5) недопустимість «повороту до гіршого» (недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого, неповнолітнього, неосудного); 6) забезпечення прав осіб, які беруть участь в апеляційній перевірці; 7) широкі повноваження апеляційного суду.

Література

1. Беззубов С.И. Производство по уголовному делу в апелляционном суде: Проблемы теории, нормативного регулирования и правоприменительной практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С.И. Беззубов. – Нижний Новгород, 2007. – 247 с.
2. Палиева О.Н. Апелляционное производство в уголовном процессе России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.Н. Палиева. – М., 2005. – 218 с.
3. Рыжаков А.П. Уголовный процесс : учебник для вузов / А.П. Рыжаков. – 3-е изд. испр. и доп. – М. : Норма, 2004. – 704 с.
4. Муратова Н.Г. Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / Н.Г. Муратова. – Казань, 2004. – 599 с.
5. Удалова Л.Д. Кримінальний процес України : підручник / Л.Д. Удалова. – К. : Вид-во Паливода А.В., 2007. – 352 с.
6. Назаров В.В. Кримінальний процес України : навч. посібник / В.В. Назаров, Г.М. Омеляненко. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : Атіка, 2008. – 584 с.
7. Острогляд О.В. Здійснення адвокатом захисту у стадії апеляційного перегляду рішень суду першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О.В. Острогляд. – Івано-Франківськ, 2007. – 208 с.
8. Правова система України: історія, стан та перспективи. У 5 т. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. – Х. : Право, 2008. – 840 с.
9. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
10. Муравин А.Б. Уголовный процесс : учеб. пособие / А.Б. Муравин. – Х. : Бурун Книга, 2008. – 240 с.
11. Кримінальний процес України : підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маларенко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
12. Бобечко Н. Суть, завдання, значення та характерні риси апеляційного провадження у кримінальному судочинстві України / Н. Бобечко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. XVII регіон. наук.-практ. конф. (Львів, 3-4 лютого 2011 р.). – Львів : Юрид. ф-т ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – С. 329–331.
13. Петрухин И.Л. Запрет поворота к худшему в российском уголовном процессе / И.Л. Петрухин // Государство и право. – 2006. – № 3. – С. 46–53.
14. Россинский С.Б. Уголовный процесс России : курс лекций / С.Б. Россинский. – М. : Эксмо, 2008. – 576 с.
15. Кіцен Н.В. Недопустимість «повороту до гіршого» при перевірці вироків, ухвал, постанов, які не набрали законної сили / Н.В. Кіцен // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.). – Т. 2. – Одеса, 2010. – С. 154–156.
16. Кіцен Н.В. Загальні умови перевірки вироків, постанов, ухвал суду, які не набрали законної сили : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н.В. Кіцен. – Одеса, 2011. – 20 с.

Анотація

Кіцен Н. В. Система загальних умов апеляційного провадження. – Стаття.

Статтю присвячено розгляду питань, пов'язаних зі структуруванням системи загальних умов апеляційного провадження, з урахуванням положень нового Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: апеляційне провадження, загальні умови апеляційного провадження, предмет апеляційної перевірки, недопустимість «повороту до гіршого».

Аннотация

Кицен Н. В. Система общих условий апелляционного производства. – Статья.

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных со структурированием системы общих условий апелляционного производства, с учетом положений нового Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: апелляционное производство, общие условия апелляционного производства, предмет апелляционной проверки, недопустимость «поворота к худшему».

Summary

Kitsen N. V. System of general conditions for appeal proceedings. – Article.

This article covers questions review related to structuration of the general system of conditions for appeal proceedings, in view of regulations of the new Code of criminal proceedings of Ukraine.

Key words: appeal proceedings, general conditions for appeal proceedings, object of appeal inspection, inadmissibility of «change for the worse».

УДК 347.725(033)

Н. І. Костова

ФУНКЦІЇ СТАТУТНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Постановка проблеми. Формування статутного капіталу є важливою умовою створення й функціонування господарського товариства. В умовах сьогоднішнього дня для окремих господарських товариств скасовано законодавчі вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу та необхідності його формування до державної реєстрації юридичної особи. Однак для акціонерних товариств формування статутного капіталу є обов'язковою умовою, без дотримання якої товариство не може бути зареєстроване. У зв'язку із цим дослідження законодавчих вимог до статутного капіталу акціонерних товариств, визначення функцій статутного капіталу мають важливе не лише теоретичне, а й практичне значення.

Стан дослідження. Проблемні питання визначення функцій статутного капіталу господарського товариства, в тому числі й акціонерного товариства, були предметом наукових досліджень різних науковців, зокрема таких, як С.В. Глібко, М.Г. Іонцев, Т.В. Кашаніна, Ю.О. Тарасенко, В.М. Кравчук, О.Р. Кібенко, О.М. Кірсанов.

Однак єдиного підходу до визначення поняття статутного капіталу, його функцій у наукових дослідженнях не сформульовано. Разом із тим визначення функцій статутного капіталу має важливе значення, оскільки дозволяє обґрунтувати необхідність встановлення вимог до його мінімального розміру, визначити порядок та умови формування статутного капіталу тощо.

Метою дослідження є визначення функцій статутного капіталу акціонерного товариства, обґрунтування доцільності зміни порядку формування статутного капіталу, передбаченого Законом України «Про акціонерні товариства».

Статутний капітал акціонерного товариства – це не реальне майно, а абстрактна величина, яка незмінно фіксується у статуті, в цьому розумінні – уявна величина. Величина статутного капіталу, вказана у статуті, залишається незмінною під час всіх змін у складі, формі й ціні майна, дійсного капіталу. Однак він не є недотор-